

สถาบันรามจิตติ
RAMAJITTI INSTITUTE

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการคอนปู้ตาชาวบ้านหนองโน
โรงเรียนหนองโนอีดำ อ.เมือง จ.มหาสารคาม

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1
โครงการยุทธวิชัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสถาบันรามจิตติ

สถาบันรามจิตติ
RAMAJITTI INSTITUTE

สัญญาเลขที่ 524002

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการคอนปู้ตาชาวบ้านหนองโน

คณะผู้วิจัย

ทีมยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

1. เด็กหญิงจิรานันท์ ทีกทา
2. เด็กหญิงอรุโณทัย สิงห์โน
3. เด็กหญิงอรรณณ รังวัดสา

คุณครูที่ปรึกษา

นางวราภรณ์ ไสโสภ

ผู้บริหารสถานศึกษา

นายพีระ แสนพินิจ

คำรับรอง

โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โรงเรียนหนองโนอีดำ ได้ปฏิบัติตามเก็บข้อมูลภาคสนามที่บ้านหนองโนจริง ทำให้รายงานวิจัยบรรลุตามข้อตกลงของโครงการที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สถาบันรามจิตติ และมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

นายพีระ แสนพินิจ

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนหนองโนอีดำ

ประกาศคุณูปการ

โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม ดอนปู่ตาชาวบ้านหนองโน เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของดอนปู่ตากับชุมชน เป็นบริเวณเนินหรือโคก ที่มีป่าไม้ขึ้นค่อนข้างหนาแน่น มีสัตว์ป่าหลายชนิดอาศัยอยู่ ป่าดอนปู่ตาจะไม่อยู่ห่างจากชุมชนนัก สะดวกในการที่ชาวบ้านในหมู่บ้านที่อยู่ละแวกใกล้เคียงจะเข้าไปใช้ประโยชน์ เช่น นำสัตว์ วัช ควาย เข้าไปเลี้ยงได้หรือเข้าไปหาของป่า

ทีมยุววิจัย ได้ศึกษาความเชื่อของชาวบ้านจะมีความเคารพศรัทธาและมีความยำเกรงต่อดอนปู่ตา โดยเชื่อว่าเป็นผีบรรพบุรุษมาอาศัยอยู่เพื่อช่วยปกป้องคุ้มครองชุมชนศึกษาข้อห้ามวิถีปฏิบัติที่มีต่อดอนปู่ตา พื้นที่ต้นไม้อุดมสมบูรณ์หนาแน่นทั่วไป ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่บอกถึงอาณาบริเวณป่า มีการสร้างศาลพระภูมิเชิญผีเจ้าบรรพบุรุษมาอยู่ในศาลเพื่อช่วยในการปกป้องรักษาคนในบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุขชาวบ้านได้กราบ ไหว้บูชาและประกาศเป็นเขตดอนปู่ตาโดยใช้วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อเข้ามาควบคุมจากผู้เฒ่าผู้แก่ทีมยุววิจัยขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ทีมยุววิจัยนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปีการศึกษา 2553 ขอขอบพระคุณ นายพีระ แส่นพินิจ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองโนอีดำ ดร.ประสพสุข ฤทธิเดช หัวหน้าโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม และ ผศ.ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ และอาจารย์ทม เกตุวงศา ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทำให้งานบรรลุจุดมุ่งหมายขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ทีมยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
โรงเรียนบ้านหนองโนอีดำ

บทคัดย่อ

เรื่อง คอนปู่ตาชาวบ้านหนองโน

ทีมวิจัย 1. เด็กหญิงจิราพันธ์ ทักทา
2. เด็กหญิงอรุโณทัย สิงห์ใน
3. เด็กหญิงอรรณณ รังวัดสา

ครูที่ปรึกษา 1..นางวราภรณ์ ไสโสภ

ผู้บริหารสถานศึกษา นายพีระ แส่นพินิจ

ปีที่พิมพ์ พ.ศ. 2553

การศึกษาเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมาย 1. เพื่อศึกษาคอนปู่ตาและความสัมพันธ์กับชาวบ้านหนองโน 2. ความเชื่อของชาวบ้านมีต่อกอนปู่ตา 3. ข้อห้ามข้อปฏิบัติและการเปลี่ยนแปลงความเชื่อต่อกอนปู่ตาพื้นที่ศึกษาคอนปู่ตาบ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ใช้วิธีการศึกษาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเป็นหลักจากผู้เฒ่าผู้แก่ผู้นำพิธีกรรม และผู้ทำพิธีกรรมตอบคำถามจากแบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้างและจัดเวทีสนทนาคัดกรองข้อมูลจากบุคคลหลาย ๆ คน แล้วนำข้อมูลมาเรียบเรียงเสนอเป็นรายงานวิจัยผลการศึกษาดังนี้

บ้านหนองโนเป็นบ้านขยายมาจากหมู่บ้านกุดแคนซึ่งบ้านกุดแคนมีบรรพบุรุษอพยพมาจากบ้านสิงโค บ้านเมืองสิงห์ เมืองทอง เมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อบ้านกุดแคนมีประชากรมากขึ้นแล้วขยายการสร้างบ้านมาอยู่ที่บ้านหนองโน ที่ตั้งบ้านหนองโนมีความอุดมสมบูรณ์มีหนองน้ำลึกและมีต้นโสนขึ้นหนาแน่น จึงเรียกชื่อว่าบ้านหนองโน ตามชื่อหนองน้ำมีต้นโสน (โน) การตั้งหมู่บ้านหนองโนคู่กับการอัญเชิญผีที่ชาวบ้านเชื่อถือ เชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะคุ้มครองการย้ายบ้านมาจากบ้านกุดแคน ชาวบ้านหนองโนได้ร่วมกันสร้างศาลขึ้นใกล้หนองน้ำ เรียก “ตูปู่ตา” เป็นผีบรรพบุรุษทุก ๆ คนบริเวณคอนตูปู่ตา

ความสัมพันธ์คอนปู่ตากับชาวบ้านหนองโนในด้านความอุดมสมบูรณ์ของป่าคอนปู่ตาหนองโน จะจำเป็นผู้มิบทบาทรักษาป่าแห่งนี้ไว้กับชาวบ้าน ชาวบ้านพึ่งพาหาอาหารธรรมชาติจากป่าคอนปู่ตา เพียงพอกับการยังชีพ เพราะกลัวอำนาจผีปู่ตาลงโทษ ความสัมพันธ์คอนปู่ตากับชาวบ้านหนองโนในด้านความเชื่อแล้วนำความเชื่ออำนาจปู่ตามาสั่งสอนวัยรุ่น ไม่ให้ประพฤติผิดเกรงเทียวเตรไ้ได้ด้วย ชาวบ้านมองป่าปู่ตาหนองโนเป็นเหมือนผีเลี้ยงบ้านคอยดูแลดูชาวบ้านเพราะมีอาหารธรรมชาติต้นไม้ สัตว์ให้ชาวบ้านได้พึ่งพาใช้ประโยชน์เพื่อยังชีพ

พิธีกรรมที่คงอยู่ คือ พิธีกรรมเลี้ยงปู่ตาค่อนทำนาใช้พิธีเสี่ยงทายจากบั้งไฟเล็ก ๆ เพื่อพยากรณ์เหตุการณ์ในหมู่บ้านและเป็นอย่างไร และเสี่ยงทายคางไก่ เกี่ยวกับปริมาณน้ำฝนและพิธีบนซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านหนองโนทำปฏิบัติจริงทุกครอบครัว ส่งตัวแทนเข้าร่วมพิธีกรรมครอบครัวละ 1 คน และมีชะง้าเป็นผู้สื่อสารกับผีปู่ตาที่เป็นผู้ประพาดดินในศีลธรรมอย่างเคร่งครัด ทำให้ชาวบ้านศรัทธาโดยไม่มีเงินเดือนอุทิศตนทำหน้าที่ดูแลศาลปู่ตาทุก ๆ วันและทุกคนจะทำอะไรต้องเรียกผีปู่ตามาร่วมกินด้วยทุก ๆ งานของชาวบ้านหนองโน ขื่อห้ามและขื่อชะง้าคือไม่ให้คนล่วงละเมิดโค่นต้นไม้ในคอนปู่ตาและทุกคนต้องบิบเตรรดเมื่อผ่านปู่ตา

ประโยชน์ของเรื่องนี้ที่ได้ศึกษาทำให้ทราบว่าชาวบ้านหนองโนมองผีปู่ตาเป็นผีเลี้ยงบ้านเพื่อการยังชีพให้มั่นคงทุก ๆ การทำงานและมีการกล่าวอ้อนวอนให้ผีปู่ตามาร่วมงานทุกครั้งและสนุกสนานด้วย นอกจากนี้พบว่าชาวบ้านมีความศรัทธาในบุคคลที่เป็นชะง้าอย่างมากทุกครัวเรือนด้วยการให้บทบาทชะง้าเป็นพ่อแบบทุก ๆ กิจกรรม

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
1 กระบวนการทำงาน	1
2 เนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านหนองโน	3
ภาคผนวก	20
ภาคผนวก ก. แบบสัมภาษณ์	21
ภาคผนวก ข. รายชื่อผู้ให้ข้อมูล	23
ภาคผนวก ค. รายงานการเงิน	25

บทที่ 1

กระบวนการทำงาน

โครงการ ชุดโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโรงเรียนบ้านหนองโนอีดำ

โครงการ 1.1 ดอนปู่ตาชาวบ้านหนองโน

อาจารย์ที่ปรึกษา : 1. อาจารย์ยรรภรณ์ ไสโสภ

ทีมยววิจัย : 1. เด็กหญิงจิราพันธ์ ทักทา
2. เด็กหญิงอรุโณทัย สิงห์โน
3. เด็กหญิงอรรณณ รั้งวัฒ

1. ความสำคัญของโครงการ

ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าดอนปู่ตาชาวบ้านหนองโนทุกพื้นที่ที่ศึกษานั้นพบว่ามีความใกล้เคียงกัน เนื่องจากดอนปู่ตาเป็นเขตพื้นที่หวงห้าม ชาวบ้านตระหนักว่าพื้นที่ดอนปู่ตาเป็นพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของต้องรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกันโดยมีกฎกติกาที่กำหนดไว้ อีกทั้งมีความเชื่อว่าเป็นสถานที่สิงสถิตของผีปู่ตา จึงไม่มีใครเข้าไปใช้ประโยชน์เมื่อไม่จำเป็น

ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้พื้นที่ป่าดอนปู่ตา เป็นเขตที่มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ดินมีความอุดมสมบูรณ์ และมีความชื้นสูง มีพืชล้มลุก โดยเฉพาะพันธุ์ไม้พื้นเมืองขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น นอกจากนี้แล้วยังพบหนองน้ำอยู่ภายในหรือบริเวณใกล้เคียงป่าดอนปู่ตาเสมอ ซึ่งมีสัตว์น้ำอาศัยอยู่มาก เช่น ปลาชนิดต่าง ๆ กบ เขียด เต่า เป็นต้น สัตว์อื่นๆ เช่น นก ไก่ป่า แย้ กิ้งก่า หรือ แม่น้ำกระตังชนิดต่าง ๆ ก็พบได้ไม่ยาก

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. ศึกษาความสัมพันธ์ของดอนปู่ตากับชุมชน เป็นบริเวณเนินหรือโคก ที่มีป่าไม้ขึ้นค่อนข้างหนาแน่น มีสัตว์ป่าหลายชนิดอาศัยอยู่ ป่าดอนปู่ตาจะไม่อยู่ห่างจากชุมชนนัก สะดวกในการที่ชาวบ้านในหมู่บ้านที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงจะเข้าไปใช้ประโยชน์ เช่น นำสัตว์ วัว กล้วย เข้าไปเลี้ยงได้หรือเข้าไปหาของป่าได้

2. ศึกษาความเชื่อของชาวบ้านจะมีการเคารพศรัทธาและมีความยำเกรงต่อป่าดอนปู่ตา โดยเชื่อว่ามีผีปู่ตาหรือผีบรรพบุรุษมาอาศัยอยู่เพื่อช่วยปกป้องคุ้มครองชุมชน

3. ศึกษาข้อห้ามและวิธีปฏิบัติคนที่มีต่อผีดอนปู่ตา พื้นที่มีต้นไม้ขึ้นอยู่หนาแน่นทั่วไป ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ ที่บอกถึงอาณาบริเวณป่า การสร้างศาลพระภูมิเชิญผีเจ้าที่เจ้าทางมาอยู่ในศาลเพื่อช่วยในการปกป้องรักษาคนในบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุขชาวบ้านได้กราบไหว้บูชาและประกาศเป็นเขตดอนปู่ตาโดยใช้วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อเข้ามาควบคุม

คำถามเพื่อการวิจัย

1. วิถีชีวิตเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของชาวบ้านหนองโนกับดอนปู่ตาเมื่อครั้งอดีตเป็นอย่างไร
2. สภาพทางเศรษฐกิจของชาวบ้านหนองโนเป็นอย่างไรที่สัมพันธ์กับดอนปู่ตา
3. การเลือกที่ตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย การดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เกี่ยวกับดอนปู่ตาของชาวบ้านหนองโนเป็นอย่างไร
4. ภูมิปัญญาในการจัดเครือข่ายระบบความสัมพันธ์ จากพิธีกรรมทำบูชาดอนปู่ตาเป็นอย่างไร
5. ภูมิปัญญาในด้านหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวบ้านหนองโนจากความเชื่อดอนปู่ตามีอะไรบ้าง
6. ภูมิปัญญาในด้านสมุนไพร – ยากลางบ้านจากป่าปู่ตามีอะไรบ้าง
7. การดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันเกี่ยวข้องกับชีวิตชาวบ้านหนองโนกับปู่ตาอย่างไร

บทที่ 2

เนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านหนองโนและดอนปู่ตา

2. ประวัติความเป็นมาบ้านหนองโน

จากการบอกเล่าต่อกันมาหลายชั่วอายุคนว่า เดิมทีบรรพบุรุษของชาวบ้านที่มาตั้งบ้านหนองโน อพยพมาจากบ้านเก่าสิงโค บ้านเมืองหงส์ เมืองทอง บ้านเหล่าสก เมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด ครั้งแรก ได้มาตั้งหลักปักฐานอยู่บ้านกุดแคน ตำบลโคกก่อ (ปัจจุบันตำบลหนองโน) เนื่องจากบริเวณดังกล่าว มีความอุดมสมบูรณ์ มีพื้นที่ป่าต้นไม้แหล่งน้ำมากมาย ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร หนองน้ำที่กว้างใหญ่ มีน้ำลึกดังกล่าว ชาวบ้านเรียกว่า “กุด” มีต้นตะเคียนใหญ่ขึ้นรอบบริเวณน้ำมากมายเรียกว่า ดันแคน บ้านกุดแคน ในปัจจุบัน

ต่อมาเมื่อชุมชนหนาแน่นขึ้นจึงมีชาวบ้าน 2-3 ครอบครัว ได้อพยพมาอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ห่างออกจากบ้านกุดแคนประมาณ 2-3 กิโลเมตร มีครอบครัวตระกูล “แพนสมบัติ” และ “สอนสา” เป็นต้น บริเวณดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์มาก มีสัตว์ป่า พืชผลต้นไม้มากมาย มีหนองน้ำขนาดใหญ่ ปู ปลา ชุกชุม มีต้นโสนขึ้นเต็มทั่วหนองน้ำนี้ (ต้นโสน ชาวบ้านเรียกว่า “ต้นโน”) และได้ตั้งชื่อว่าหมู่บ้าน “บ้านหนองโน” ตามชื่อหนองที่

เต็มไปด้วยต้นโสนหรือต้นโน ชาวบ้านกุดแคนบางส่วนได้อพยพจากบ้านกุดแคนมาอยู่บริเวณใกล้เคียงกับหนองโน ซึ่งอยู่ห่างไปทางทิศใต้ประมาณ 1 กิโลเมตร มีหนองน้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะที่จะปักหลักฐานทำมาหากิน มีครอบครัวหนึ่งได้พาสุนัข ตัวเมียสีดำอพยพมาด้วย สุนัขตัวนี้ล่าสัตว์ช่วยชาวบ้านหาอาหารเก่งมาก จนทุกคนในหมู่บ้านรู้จัก และเรียกชื่อว่า “อีดำ” วันหนึ่งเจ้าของได้พาออกล่าสัตว์ในเวลากลางวัน ได้ล่าสัตว์ไปจนตกลงใน หนองน้ำ และจมน้ำตาย ชาวบ้านจึงเรียกหนองน้ำนี้ว่า หนองอีดำ และตั้งชื่อบ้านตามชื่อหนองน้ำว่า “บ้านหนองอีดำ” จนปัจจุบัน (พิมพ์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

จากการตั้งบ้านหนองโน ทีมวิจัยสรุปข้อคิดเห็นว่า บ้านหนองโนเป็นหมู่บ้านขยายมาจากเครือญาติ บ้านกุดแคน และบ้านกุดแคนได้อพยพมาตั้งบ้านหนองอีดำอีกกลุ่มหนึ่ง บ้านหนองโน บ้านหนองอีดำ จึงเป็นหมู่บ้านเครือญาติกับบ้านกุดแคนและเป็นเครือข่ายของกลุ่มคนจากบ้านเหล่าสิงโคร บ้านเมืองหงส์ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

3. สภาพปัจจุบันของบ้านหนองโน

ปัจจุบันชุมชนหนองโนได้ขยายตัวขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนาการไปตามกาลเวลาประกอบการทำมาหากินในการทำไร่ ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เป็นอาชีพหลัก ส่วนอาชีพอื่น เช่น ค้าขาย รับจ้าง และอื่นๆ เป็นอาชีพรอง เมื่อมีประชากรหนาแน่นขึ้น ทางราชการได้แยกหมู่บ้าน จาก 1 เป็น 2 และจาก 2 เป็น 3 ตามลำดับ

ชุมชนหนองโนได้ขยายตัวขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนาการไปมาตามกาลเวลา ประกอบการทำมาหากินในการทำไร่ ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เป็นอาชีพหลัก ส่วนอาชีพอื่น เช่น ค้าขาย รับจ้าง และอื่น ๆ เป็นอาชีพรอง เมื่อมีประชากรหนาแน่นขึ้น ทางราชการได้แยกหมู่บ้าน จาก 1 เป็น 2 และจาก 2 เป็น 3 ตามลำดับ

ชุมชนหนองโนมีผู้นำหมู่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

1. ชุนมีชัย	สอนสา	
2. ชุนหมื่น	ภูพิลา	
3. ชุนทอง	นามวิชา	
4. นายต้น	พระคลังทอง	
5. นายโสม	วิทักษบุตร	
6. นายสิงห์หอม	ดาหาญ	
7. นายกรอย	พรหนอง	
8. นายจั้น	ศรีราช	
9. นายประทีป	วิทักษบุตร	
10. นายคำพอง	นามวิชา	(กำนันตำบลหนองโนคนแรก)
11. นายทองคำ	พรรคพวก	(กำนันตำบลหนองโน)
12. นายจำนงค์	สีราช	(ผู้ใหญ่บ้านหนองโน หมู่ที่ 5 ปัจจุบัน)
13. นายพจน์	บุตรราช	(ผู้ใหญ่บ้านหนองโน หมู่ที่ 8 ปัจจุบัน)

(พิมพ์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

การประกอบอาชีพและประชากร

ชุมชนบ้านหนองโนหมู่ที่ 1 มีจำนวน 226 ครัวเรือน ชาย 490 หญิง 460 รวม 950 คน

1. อาชีพเกษตรกรรม มีจำนวน 196 ครัวเรือน คิดเป็น 86.7%
2. อาชีพอุตสาหกรรมครัวเรือน มีจำนวน 50 ครัวเรือน คิดเป็น 22.1%
3. อาชีพส่วนตัวมีจำนวน 14 ครัวเรือน คิดเป็น 6.1 %
4. อาชีพอื่นๆ มีจำนวน 20 ครัวเรือน คิดเป็น 8.8 %

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 12,000 – 20,000 บาท

ชุมชนบ้านหนองโนหมู่ 5 มีจำนวน 211 ครัวเรือน มีการประกอบอาชีพดังนี้

1. อาชีพเกษตรกรรม 200 ครัวเรือน คิดเป็น 94.7%
2. อาชีพอุตสาหกรรมครัวเรือน - ครัวเรือน คิดเป็น 0 %
3. อาชีพช่าง 30 ครัวเรือน คิดเป็น 14.2 %
4. อาชีพค้าขาย 8 ครัวเรือน คิดเป็น 3.7%
5. อื่นๆ มีจำนวน 50 ครัวเรือน คิดเป็น 23.6%

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 12,000-20,000 บาท

โดยสรุปการประกอบอาชีพของชาวบ้านหนองโน

1. อาชีพหลัก คือ อาชีพเกษตรกรรมได้แก่ การทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์
2. อาชีพรอง ได้แก่ การทอผ้า การทำขนมจีน การจักสาน การทำไม้กวาด
3. อาชีพส่วนตัว ได้แก่ การค้าขาย การเปิดตู้ซ่อมรถ ร้านตัดผมและเสริมสวย
4. อาชีพเสริมได้แก่ การรับจ้างทั่วไป การเติมเงินด้วยมือถือ
5. อาชีพที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่ม ได้แก่ การจัดตั้งกลุ่มแม่บ้าน การจัดตั้งวงมโหรี

การเลี้ยงสัตว์

หน่วยงานและสถานที่สำคัญในชุมชนหนองโน

1. วัดเจริญผลหนองโน
2. โรงเรียนหนองโนอีดำ
3. คอนปู้ตา
4. หนองน้ำหนองโน
5. สถานีอนามัย
6. ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล
7. ศูนย์พัฒนาอาชีพกลุ่มแม่บ้าน
8. ศาลาประชาคม

(เคน พระโคก. 2552 : สัมภาษณ์)

ปราชญ์และภูมิปัญญาชาวบ้าน

1. นายเคน	พระโคตร	กะจ้ำ
2. นายเคน	แก้วอาสา	กะจ้ำ
3. นายบุตรสา	ใบบั้ง	กะจ้ำ
4. นายสงค์	แก้วสิงห์	กะจ้ำ
5. นายพิมพ์	แก้วสิงห์	กะจ้ำ, หมอแคน
6. นายชาติ	คำสิงห์	กะจ้ำ
7. นายสมหวัง	รังวัดสา	หมอยาพื้นบ้าน
8. นายสกล	แก้วอาจ	หมอยาพื้นบ้าน
9. นายน้อย	ทองรัตน์	หมอยาพื้นบ้าน
10. นายเลียง	ชูคันหอม	หมอสูตรขวัญ
11. นางสนิท	พรรคพวก	การทำพานบายศรี

5. เนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นดอนปู่ตาชาวบ้านหนองโน

ดอนปู่ตาชาวบ้านหนองโน

ทีมวิจัยได้เก็บข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้านคุณตาเคน แก้วอาสา คุณตาพิมพ์ แก้วสิงห์ กล่าวถึงความเป็นมาของดอนปู่ตาดังนี้ พิมพ์ แก้วสิงห์ กล่าวว่า “การตั้งบ้านหนองโนครั้งแรกผู้คนแยกมาจากบ้านกุดแคน ผู้มาตั้งบ้านได้เลือกบริเวณที่ดอนแต่อยู่ใกล้หนองน้ำที่เรียกว่าหนองโน ด้านทิศตะวันออกของหนองน้ำเป็นบริเวณตั้งหมู่บ้านแล้วมีป่าธรรมชาติอยู่ทิศตะวันออกเป็นบริเวณกว้างขวาง มีสัตว์หลายชนิด นก หนู งู แะ กิ้งก่า อาศัยอยู่ในป่าและมีต้นไม้ขนาดใหญ่คือต้นแดง ต้นขาม ต้นจิก เป็นที่ลุ่มชื้น พื้นที่ส่วนนี้ชาวบ้านมีมติร่วมกันว่าต้องเชิญผีบรรพบุรุษที่ทุกคนนับถือมาอยู่ด้วยที่บ้านหนองโน เรียกกันว่าต้องมีปู่ตาเกิดขึ้นในหมู่บ้าน เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนรวมกัน ชาวบ้านหนองโนได้ร่วมกันสร้างตูปู่ตาขึ้นมาหลังเล็ก ๆ กับพื้นดินแล้วขึ้นดินเหนียวเป็นดินแทนผีบรรพบุรุษไว้ในตูปู่ตา” (พิมพ์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

หลังจากมีตูปู่ตาในป่าธรรมชาติชาวบ้านทำพิธีบูชาในเดือนหกก่อนทำนาทุกปี และมีพิธีบูชาด้วยตนเองตามความเดือดร้อน ของแต่ละคนต้องการให้อำนาจผีปู่ตาช่วยเหลือคุ้มครอง ในช่วงปี พ.ศ. 2505 ผู้คนมากขึ้นการคมนาคมมีถนนดินเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ความเชื่อปู่ตาได้แพร่กระจายไปยังชุมชนอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงเพราะมีการทำพิธีเสี่ยงทายพยากรณ์เรื่องฝน ความปลอดภัยให้ชาวบ้านหนองโนได้ป้องกันภัย และชาวบ้านต้องการให้เขตปู่ตาให้รู้ว่า บ้านหนองโนมีป่าวัฒนธรรมที่ทุกคนใช้ร่วมกัน ต้องมีอาณาเขตแน่นอน และทำให้ผืนป่าปู่ตามีอาหารอุดมสมบูรณ์ เห็ด นก พืชสมุนไพร อุดมสมบูรณ์ เพราะคนไม่ละเมิดไปหาอาหารกลัวปู่ตาลงโทษ หรือถ้าไปหาอาหารธรรมชาติ เก็บหาเพื่อเลี้ยงชีพไม่ได้เก็บมาเพื่อขาย (สงค์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

จากความเชื่อเรื่องปู่ตาทeamวิจัยได้นำมาแบ่งยุคเรื่องดอนปู่ตาบ้านหนองโนแบ่งยุคได้ 3 ยุค คือ ยุคที่ 1 ตั้งปู่ตา ยุคที่ 2 ความเชื่อผีปู่ตา ยุคที่ 3 ยุคลดหลั่นล้อมปู่ตา ซึ่งแต่ละยุคใช้เกณฑ์การเปลี่ยนแปลงของปู่ตาด้วยวัสดุก่อสร้างและการทำพิธีกรรม ดังนี้

ยุคที่ 1 ตั้งตูปู่ตา พ.ศ. 2497 – พ.ศ. 2504

ทีมวิจัยได้ศึกษาความสัมพันธ์ของดอนปู่ตากับชาวบ้านบ้านหนองโนในยุคที่ 1 ยุคแรกความอุดมสมบูรณ์การตั้งปู่ตาประมาณ พ.ศ. 2497 ป่าดอนปู่ตา เป็นที่สาธารณประโยชน์ มีต้นไม้ขึ้นอยู่หนาแน่นทั่วไป ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ ที่บอกถึงอาณาบริเวณป่า มีการสร้างศาล

พระภูมิเจ้าที่เจ้าทางมาอยู่ในศาล เพื่อช่วยในการปกป้องรักษาคนในบ้านหนองโนให้อยู่เย็นเป็นสุขการเลือกทำเลที่ตั้งดอนปู่ตาชาวบ้านหนองโนจะพิจารณาหาที่ดิน ว่างเปล่าไม่มีผู้ใดถือครอง เป็นที่สาธารณะเป็นที่ดินน้ำท่วมไม่ถึง มีต้นไม้ใหญ่อายุหลายสิบปี เมื่อได้แล้วชาวบ้านหนองโนจะมาประชุมตกลงร่วมกันทำพิธีตั้งศาลปู่ตาหรือที่เรียกว่า “ตูป”) ไว้ในบริเวณต้นไม้ใหญ่ ซึ่งบริเวณตั้งศาลปู่ตาชาวบ้านหนองโนเลือกพื้นที่ทิศตะวันออกของหมู่บ้านเป็นป่าหนองที่มีหนองน้ำชื่อหนองโนขนานพื้นที่ป่ารอบด้าน เพื่อให้ชาวบ้านได้ไปกราบไหว้บูชา และประกาศเป็นเขตดอนปู่ตา (เคน แก้วอาจ. 2552 : สัมภาษณ์)

ดอนปู่ตาเป็นรูปแบบหนึ่งของความพยายามในการรักษาป่าของชาวบ้านหนองโน โดยใช้วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ เข้ามาควบคุม ในบริเวณป่าดอนปู่ตาจึงเป็นเขตแห่งความศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านหนองโนไม่มีใครจะเข้าไปบุกรุกที่ดิน ตัดไม้หรือทำการล่าสัตว์ไม่ได้ เป็นการลบหลู่ปู่ตาและเชื่อกันว่า ใครจะละเมิดมีอันเป็นไปโดยล้มเจ็บหรือแม้กระทั่งเสียชีวิต ซึ่งมีเด็กที่ไม่เชื่อฟังพ่อแม่อบรมไม่ให้เข้าไปดอนปู่ตา แล้วฝ่าฝืนไปซุกเขี่ยไล่กิ่งก้านไม้ขออนุญาตเจ็บป่วยหลายคน (พิมพ์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

ชาวบ้านหนองโนมีความผูกพันกับธรรมชาติอย่างแน่นแฟ้น มีการสั่งสมแนวคิด ภูมิปัญญา ศรัทธา และความเชื่อหลายรูปแบบ ดังจะเห็นได้จากประเพณีปลูกพืช ในวันต่าง ๆ ปลูกพืชวันอาทิตย์ ได้หัวหรือราก ปลูกพืชวันจันทร์ ได้เครือ ปลูกวันอังคาร ได้ใบ ปลูกวันพุธ ได้ดอก ปลูกวันพฤหัสบดี ได้ผล ปลูกวันศุกร์ ได้เปลือก ปลูกวันเสาร์ ได้ลำต้น ประกอบกับภาคอีสานเป็นสังคมเกษตรกรรมสืบทอดกันมานาน ดังจะเห็นได้จากการศึกษาทางแหล่งโบราณคดีบ้านเชียงว่าเป็นสังคมเกษตรกรรมมาก่อนความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ จึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อวิถีชีวิตชาวอีสาน ที่ต้องรักษาป่าไม้ให้มีสภาพสมบูรณ์ จากทีมวิจัยได้สอบถามชาวบ้านที่เกรงกลัวอำนาจผีปู่ตา พบว่า การอนุรักษ์ป่าไม้ ให้มีความอุดมสมบูรณ์ของชาวบ้านหนองโนได้มีการจัดการบริหารดอนปู่ตา ให้ชาวบ้านมีจิตสำนึก และเล็งเห็นคุณค่าของป่าดอนปู่ตา ที่จะสามารถอำนวยประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของชุมชน ได้อย่างต่อเนื่องครบวงจร การไม่ทำลายระบบนิเวศเสื่อมสภาพจนขาดความสมดุล อันจะมีผลกระทบต่อเนื่องไปจนถึงแหล่งน้ำ สภาพดิน แร่ธาตุและสัตว์น้อยใหญ่ทั้งปวง ทำให้ชุมชนอยู่กันอย่างมีความสุข (ชาติ คำสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

สภาพพื้นที่ ตั้งศาลหรือตูปู่ตาในครั้งแรกเมื่อก่อตั้งหมู่บ้าน ประมาณปี พ.ศ. 2497 เป็นบริเวณเนินหรือโคก ที่มีป่าไม้ขึ้นค่อนข้างหนาแน่น มีสัตว์ป่าหลายชนิดอาศัยอยู่ ได้แก่ นก หนู งู กระรอก กิ้งก่า ป่าดอนปู่ตาบ้านหนองโนไม่อยู่ห่างจากชุมชนนัก สะดวกในการที่

ชาวบ้านหนองโนและหมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงจะเข้าไปใช้ประโยชน์ เช่น นำสัตว์ วัว ควาย เข้าไปเลี้ยงได้หรือเข้าไปหาของป่าได้ อย่างไรก็ตามชาวบ้านหนองโนจะมีความเคารพศรัทธาและยำเกรงต่อป่าดอนปู่ตาโดยเชื่อว่ามีผีปู่ตาหรือผีบรรพบุรุษมาอาศัยอยู่เพื่อช่วยปกป้องคุ้มครองชุมชน ในด้านการกำหนดเขตพื้นที่ดอนปู่ตานั้น ได้กำหนดใช้สถานที่ซึ่งเป็นที่ดินมีต้นไม้ขึ้นเป็นจำนวนมาก อยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านเพื่อสะดวกในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ (เคน แก้วอาจ. 2552 : สัมภาษณ์)

ยุคที่ 2 ความเชื่อของชาวบ้านหนองโนและความอุดมสมบูรณ์ของป่าดอนปู่ตา พ.ศ. 2505 – พ.ศ. 2534

ป่าชุมชนหมู่บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านหนองโน ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าดอนปู่ตามากที่สุด หาเก็บเห็ด หาสมุนไพร และประเภทต้นไม้ใหญ่ขนาดใหญ่ยังเหลือจำนวนมากทำให้สภาพป่ายังอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างมาก เพราะไปใช้ประโยชน์น้อยด้วยความเชื่อในข้อห้ามและกลัวอำนาจผีปู่ตาทำโทษ ถ้าเข้าไปตัดไม้

อย่างไรก็ตาม การอนุรักษ์พื้นที่ป่าของชุมชนบ้านหนองโน ได้อนุรักษ์เฉพาะพื้นที่ป่าดอนปู่ตา ซึ่งมีเจ้าเป็นผู้ดูแลร่วมกับชาวบ้านและผู้นำชุมชน และพื้นที่ป่าซึ่งมีพระสงฆ์ตลอดจนชาวบ้านรักษาทรัพยากรป่าทั้งปวง ซึ่งชาวบ้านก็อาจเก็บพืชผัก สมุนไพร และผลิตผลจากป่าดังกล่าวได้เช่นเดิม เพียงแต่ห้ามตัดไม้สด และล่าสัตว์เท่านั้น การเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกี่ยวกับทรัพยากรด้านกายภาพของสภาพป่า ย่อมมีผลกระทบต่อทรัพยากรด้านนิเวศวิทยา ชีววิทยาได้ นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งในกลุ่มทรัพยากรด้านนิเวศวิทยา ชีววิทยา ก็จะมีผลกระทบกระเทือนไปยังคุณค่าการใช้ ประโยชน์ของมนุษย์ และคุณภาพชีวิตมนุษย์ได้ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมศาลปู่ตา เกี่ยวกับบทบาทภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านความเชื่อ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมหมู่บ้าน เพราะความเชื่อของชาวบ้านเป็นเสมือนมาตรการที่ควบคุมพฤติกรรมและศีลธรรมต่าง ๆ มิให้ชาวบ้านประพฤตินอกจารีตประเพณี อย่างไรก็ตามเราสามารถนำเอาความเชื่อเหล่านี้มาช่วยในการพัฒนาชุมชน ได้ในเรื่องการควบคุมพฤติกรรมของวัยรุ่น และคนรุ่นใหม่ไม่ให้ประพฤตินอกจารีตประเพณีที่ผิดของสังคม เพราะถ้าประพฤตินอกจารีตประเพณี อย่างไรก็ตามเราสามารถนำเอาความเชื่อเหล่านี้มาช่วยในการพัฒนาชุมชน ได้ในเรื่องการควบคุมพฤติกรรมของวัยรุ่น และคนรุ่นใหม่ไม่ให้ประพฤตินอกจารีตประเพณีที่ผิดของสังคม เพราะถ้าประพฤติสิ่งที่ไม่ดี ชาวบ้านเชื่อว่าผีปู่ตาจะลงโทษ (สงค์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

ป่าดอนปู่ตาบ้านหนองโนในทัศนะของชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องผีปู่ตาและมีได้เป็นเพียงแหล่งอาหาร หรือ ที่อยู่อาศัยของสัตว์ พืชและแหล่งต้นน้ำลำธารเท่านั้น แต่ยังเป็นอาณาเขตของสัตว์ป่า ผี และอำนาจเหนือมนุษย์ เมื่อคนต้องเข้าไปพึ่งป่าจึงถือเสมือนว่าไปให้ผีเลี้ยง ดังนั้น การบุกเบิกที่ดินทำกินและสร้างชุมชนในป่าจึงต้องมีการขออนุญาตจากผีเจ้าป่าเขาเสียก่อน และต้องทำไปเพื่อเพียงพอก่อการยังชีพเท่านั้น ด้วยความเชื่อในเรื่องศักดิ์สิทธิ์ หรือ ผีที่คอยคุ้มครองดูแลรักษาป่าเขา ก่อรูปเป็นระบบการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนกับป่า ที่แสดงออกมาในรูปของพิธีกรรมเลี้ยงปู่ตาในเดือนหก และความเชื่อต่าง ๆ เช่น ชาวบ้านได้อาศัยน้ำฝนเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตและการดำรงชีพของมนุษย์ ชุมชนแสดงออกด้วยการทำพิธีบวงสรวงผีปู่ตา เพื่อความเป็นสิริมงคลของสมาชิกในชุมชน (เคน พระโคก. 2552 : สัมภาษณ์)

ยุคที่ 3 ยุคดอนปู่ตามีรั้วลดหลั่น พ.ศ. 2535 – พ.ศ. 2552

ยุคที่สามนี้เป็นยุคที่ชาวบ้านหนองโนได้ปรับพื้นที่และปรับตัวศาลปู่ตาให้ขยายอาณาเขตมากกว่าเดิม เพราะชาวบ้านหนองโนเชื่อและศรัทธาจึงรวมเงินก่อสร้างศาลปู่ตาให้ทำพิธีกรรมได้สะดวก และได้ใช้ลดหลั่นแสดงเขตศาลปู่ตาชัดเจนยิ่งขึ้นรอบพื้นที่สาธารณะทั้ง 4 ด้าน คนในชุมชนบ้านหนองโนต้องพึ่งป่าเพื่อยังชีพ ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งบ้านเรือนเป็นต้นมา จึงต้องกระทำตนให้ประสานกลมกลืนกับป่า ด้วยจิตสำนึกและรู้คุณค่า ประกอบกับความศรัทธาเชื่อถือและเกรงกลัวในเรื่อง “ผีอารักษ์บ้าน” “ผีปู่ตา” หรือ “เจ้ามเหศักดิ์” มาตั้งแต่ครั้งเริ่มตั้งชุมชน กล่าวคือเมื่อชุมชนจะก่อตั้งบ้านเรือนขึ้นมาจะต้องกันอาณาเขตพื้นที่ป่าส่วนหนึ่งโดยสร้างศาลและโรงเรือนให้เป็นที่อยู่อาศัยของผีบรรพชน (ผีปู่ตา) ซึ่งเชื่อกันว่า ผีบรรพชนดังกล่าวจะสามารถช่วยดูแลรักษาต้นไม้พืชต่าง ๆ คาดไว้เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ สัตว์ป่า ตลอดจนควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในชุมชนให้มุ่งปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องทำนองคลองธรรม โดยมี เฒ่าจ้ำ หรือกะจ้ำซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับความไว้วางใจจากผีปู่ตาให้เป็นผู้ทำหน้าที่ติดต่อสื่อสารกับชุมชน ชาวอีสานมีความเชื่อเรื่อง “ผีปู่ตา” ว่าเป็นดวงวิญญาณของบรรพชนประจำหมู่บ้าน ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองให้คนในชุมชนให้อยู่อย่างมีความสุข ปราศจากภัยอันตราย โดยจะมี “หมอจ้ำ” เป็นผู้ทำพิธีกรรมสื่อสาร ถึงผีบรรพชนในทุกกรณีที่ชาวบ้านต้องการพึ่งพา หรือมีทุกข์ยากเดือดร้อน (เคน พระโคก. 2552 : สัมภาษณ์)

ชาวบ้านหนองโนมีกฎระเบียบ ในการดูแลรักษาป่าไม้ภายในชุมชนของเขาเอง กฎระเบียบเหล่านั้น มีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรม ความเชื่อ ดั้งเดิม กำหนดใช้ยึดถือร่วมกันในสังคมโดยจิตสำนึกและการมองเห็นคุณค่าของป่าไม้ ไม่ใช่การบังคับให้ปฏิบัติชาวบ้านจะหวงแหนพื้นที่ป่าปู่ตา ป่าใช้สอยต่าง ๆ หลงเหลือ อยู่ได้ก็เพราะคนและป่าต่างก็พึ่งพาอาศัยกัน

ชาวบ้านหนองโนและหมู่บ้านหนองอีคำ บ้านกุดแคน เชื่อว่า ป่าดอนปู่ตาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นศูนย์รวมศรัทธาเชื่อถือผีปู่ตาเป็นผู้คุ้มครองหมู่บ้านและชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งถ้าหากมีการเจ็บไข้ได้ป่วย ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเพราะมีคนทำให้ผีปู่ตาโกรธ หรือมีการล่วงละเมิดป่าดอนปู่ตามีทางใดก็ทางหนึ่ง

เนื่องจากผีปู่ตาได้คุ้มครองคน หมู่บ้านหนองโน และชาวบ้านปลอดภัย จึงสามารถปกป้องอันตรายจากผีต่างถิ่นไม่ให้เข้าทำร้ายชาวบ้าน ดังนั้นหากมีกรณีที่ผีปู่ตาไม่พอใจเนื่องจากมีผู้ล่วงละเมิดป่าดอนปู่ตา ผีปู่ตาก็จะสำแดงอิทธิฤทธิ์ออกมา เช่น บันดาลให้คนที่ทำผิดเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ นอกจากนี้ผีปู่ตายังสามารถบอกได้อีกว่า ในแต่ละปีนั้นหมู่บ้านหนองโนจะเป็นอย่างไรหรือวิถีชีวิตของผู้คนจะเป็นเช่นไร โดยการเสี่ยงทายในลักษณะต่าง ๆ อย่งไรก็ดี ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อถือให้ความยำเกรงแก่ป่าดอนปู่ตาไม่ว่าจะเป็นวัยใดหรือเพศใดก็ตาม ชาวบ้านยังเชื่ออีกว่า ถ้าใครขับรถผ่านดอนปู่ตาก็ต้องตกทาย โดยการบิเบตตรทุกครั้ง ถ้าไม่ทำถือว่าไม่ให้ความเคารพ แล้วอาจเกิดอุบัติเหตุได้ หรือกรณีเดินผ่านก็ต้องออกปากบอกกล่าว หรือแสดงการวะเสมอ (สงค์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

พิธีกรรมเกี่ยวกับผีปู่ตาวบ้านหนองโนตั้งแต่ยุคตั้งตูปู่ตาถึงยุคลดทอน

ตั้งแต่ตั้งชุมชนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2553) ชาวบ้านหนองโนทำพิธีกรรมบูชาผีปู่ตาตั้งแต่หมู่บ้านหนองโนได้ตั้งบ้านแล้วความเชื่อยังคงดำรงอยู่ โดยแสดงออกจากการที่ทุกคนเข้าร่วมพิธีกรรม พิธีกรรมเลี้ยงปูตานี้ มักจะกระทำรวมไปกับพิธีเสี่ยงทาย โดยมีเฒ่าจ้ำ หมู่บ้านคอยทำพิธีเลี้ยงปู่ตา ส่วนใหญ่จะจัดขึ้นในวันพุธข้างขึ้น (อาจเป็นวัน 3 ค่ำ หรือ วัน 7 ค่ำ) ในเดือน 3 หรือเดือน 6 ของทุกปี ซึ่งถือว่าเป็นวันดี มีความเหมาะสมที่จะจัดงานเลี้ยงบ้านและเลี้ยงผีปู่ตาในวันก่อน ที่จะมีพิธีกรรมทำบุญเลี้ยงบ้าน ประมาณ 3-4 วัน เฒ่าจ้ำประจำหมู่บ้านจะเป็นผู้บอกกล่าวชาวบ้านให้เตรียม เหล้า ไก่ และเครื่องอุปโภคบริโภค (เครื่องบูชา) ทั้งปวง เพื่อใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้พร้อมทั้งเตรียมฟางหรือหญ้าคาขอดปมแทนสัตว์เลี้ยงทั้งหมด และแทนสมาชิกในบ้าน เพื่อจะบอกกล่าวต่อปู่ตาว่าภายในครัวเรือนนั้นมีสัตว์กี่ตัว มีคนกี่คน เมื่อทุกคนเดินทางมารวมกันแล้ว เฒ่าจ้ำจะนำสารับอาหาร (พาหวาน พาขาว) ขัน 5 ตลอดจนเครื่องเซ่นไหว้อื่น ๆ เช่น เหล้า ไก่ ยาสูบ ขึ้นไปถวายผีปู่ตา โดยจัดวางไว้บนหิ้งหรือศาลปู่ตา สิ่งของที่ต้องนำมาดังนี้

พาหวาน – พาขาว (สารับอาหาร) ประกอบด้วย ข้าวเหนียวปั้น ทาสีแดงและสีดำ, หมากพลู หรือคำหมาก, น้ำดื่ม 1 แก้ว

ชั้น 5 ประกอบด้วย ดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่ รูป 3 ดอก

เครื่องเช่นไห้ว ประกอบด้วย ไก่ เหล้า ยาสูบ และอื่น ๆ ตามแต่เจ้าจะกำหนดให้ชาวบ้านนำมา

การทำพิธีเลี้ยงปู่ตาบ้านเชื่อกันว่า เป็นพิธีเพื่อขอให้ปู่ตาช่วยคุ้มครองปกป้องรักษาหมู่บ้าน ให้หมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข เป็นสิริมงคล ถ้าไม่ทำจะไม่อยู่เย็นเป็นสุขจะเกิดเหตุอาเภทขึ้นได้

อนึ่ง ในการทำพิธีเลี้ยงปู่ตา อาณานิคมต์พระสงฆ์มาร่วมเป็นพิธีด้วยก็ได้ โดยปกติแล้วชาวบ้านก็จะไปร่วมพิธีกันทุกคน หากมีกิจธุระจำเป็นจริง ๆ ก็จะต้องส่งตัวแทนไปร่วมพิธีอย่างน้อยครอบครัวละ 1 คน

การเลี้ยงตายจากอำนาจผีปู่ตา

การเลี้ยงตายคอนปู่ตาชาวบ้านมักจะกระทำพร้อมกับพิธี เลี้ยงปู่ตา การเลี้ยงตายมักจะใช้บั้งไฟหรือไก่ เป็นเครื่องเลี้ยงตายคือ เครื่องเลี้ยงตาย เกิดจากความเชื่อของชาวบ้านหนองโนได้รับการบอกเล่าว่า “การทำนาจะได้ผลดีไม่ได้ผลดีให้ดูบั้งไฟลนแล้ว ขึ้นฟ้าหรือลงไปสู่พื้นดินและเชื่อว่าถ้าไก่บ้านเลี้ยงตายจะดีกว่าได้ที่ซื้อมาจากไหน ไก่บ้านชาวบ้านได้รู้ว่าเป็นไก่สาวหรือไก่ที่มีอายุเนื่องจากปู่ตาชอบไก่สาว ๆ” (พิมพ์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

การเลี้ยงตายด้วยบั้งไฟ

ชาวบ้านจะนำบั้งไฟขนาดเล็ก 3 บั้ง สมมติให้เป็นบั้งไฟนา บั้งไฟบ้าน และบั้งไฟสัตว์เลี้ยง เรียกว่าบั้งไฟเลี้ยง เมื่อเสร็จพิธีเลี้ยงปู่ตาแล้ว เจ้าจะบอกให้เตรียมจุดบั้งไฟบริเวณศาลปู่ตาเมื่อได้ฤกษ์เลี้ยงเจ้าจะนำดอกไม้รูปเทียนไปบอกกล่าวผีปู่ตาว่า จะมีการเลี้ยงตายบั้งไฟอัญเชิญปู่ตา มาเป็นผู้ทำพิธีกรรม เมื่อบอกกล่าวเสร็จแล้วก็จุดบั้งไฟ

หากบั้งไฟไหนขึ้นสูง แสดงว่า ปีนั้นฝนฟ้าจะตกต้องตามฤดูกาลจะทำนาทำไร่ได้ผลผลิตดีหากบั้งไฟนาไม่ขึ้น หรือแตก แสดงว่า ในปีนั้นฝนจะแล้ง จะทำนาทำไร่ไม่ได้ผลและจะเกิดภัยพิบัติชาวบ้านหนองโนพบภาวะวิกฤตภัยธรรมชาติคือฝนจะแล้งแต่หากบั้งไฟบ้านขึ้น แสดงว่า ชาวบ้านจะไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ จะทำมาค้าขึ้น อยู่เย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน แต่ถ้าหากบั้งไฟบ้านไม่ขึ้น แสดงว่า ชาวบ้านจะมีเหตุเดือดร้อนจะมีการเจ็บป่วยล้มตายในหมู่บ้าน ต้องระมัดระวัง ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าที่จะต้องวิงวอนผีปู่ตาให้ช่วยขจัดปัดเป่าภัยอันตรายทั้งปวง

การเลี้ยงตายบั้งไฟบั้งที่ 3 เลี้ยงตายสัตว์เลี้ยง หากบั้งไฟขึ้นดี หรือไม่ขึ้นก็จะทำนายเหมือนกับบั้งไฟเลี้ยงบ้าน

การเสี่ยงทายด้วยคางไก่

จะจําแนกไก่ที่สมบูรณ์และสวยที่สุด จำนวน 3 ตัว สมมติให้เป็น ไก่บ้าน ไก่ना และสัตว์เลี้ยง ในการทำนายจะดูคอไก่ซึ่งต้นสุกแล้ว

เสี่ยงทายไก่บ้าน ถ้าคอไก่คางโค้งงอ ทำนายว่า ข้าวปลาอาหารจะสมบูรณ์แต่ถ้าคอไก่หงิกงอ ทำนายว่า ปีนั้นข้าวปลาอาหารจะไม่อุดมสมบูรณ์

เสี่ยงทายไก่บ้าน ถ้าคอไก่คางโค้งงอ ทำนายว่า ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุขปราศจากโรคภัย ไข้เจ็บทั้งปวง แต่ถ้าคอไก่หงิกงอ ทำนายว่าปีนั้น อาจเกิดโรคระบาดหรืออาจมีเรื่องที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่คนในหมู่บ้าน การเสี่ยงทายบั้งไฟและคางไก่จากที่กล่าวมามีผลเข้าร่วมเสี่ยงทายจากชาวบ้านหนองโนทุกครัวเรือนและเครือญาติที่มาจากบ้านกุดแคน บ้านหนองอีดำ เพราะบ้านกุดแคนเป็นบ้านดั้งเดิมของชาวบ้านหนองโนเมื่อบูชาปู่ตา ญาติพี่น้องจะบอกข่าวไปที่บ้านกุดแคน และบ้านหนองอีดำเป็นขยายจากบ้านหนองโนจึงเป็นบ้านเดียวกัน นอกจากนี้มีชาวบ้านอื่น ๆ ที่เข้ามาแต่งงานกับคนบ้านหนองโนแล้วชักถามลูกสาวหรือลูกชายมาร่วมพิธีบูชาปู่ตามีบ้านบ่อใหญ่ เม่นใหญ่ หนองจิก หนองโกและบ้านนานกเขียน หมู่บ้านเหล่านี้เป็นบ้านที่มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านหนองโนจะมีการแต่งงานเป็นดองกัน ทำให้นับถือผีปู่ตาพร้อมกับชาวบ้านหนองโน

จากการทำพิธีบูชาผีปู่ตาด้วยภาพเสี่ยงทายบั้งไฟและคางไก่ ทำให้หลาย ๆ หมู่บ้านได้เข้ามาบูชาฟังคำเสี่ยงทายร่วมกัน แสดงถึงอิทธิพลความเชื่อผีปู่ต่ายังคงอยู่ในความเป็นสังคมเกษตรกรรมของชาวอีสาน เพราะคำทำนายจะเน้นเรื่องการอาชีพและความปลอดภัยของคน สัตว์ และสิ่งของ เหมือนคำทำนายเดือนสดีได้คนระวังตนเอง และเตรียมการทำได้อย่างประสพผลในแต่ละฤดูกาลชี้ให้เห็นชาวบ้านหนองโนปรับตนเองได้ โดยใช้ประโยชน์จากความเชื่อปู่ตา รวมไปถึงชาวบ้านหมู่บ้านกุดแคน หนองอีดำ นานกเขียน หนองจิก ที่เข้ามาฟังคำทำนายจากพิธีบูชาปู่ตาของชาวบ้านหนองโน ได้ใช้ชุดความรู้จากความเชื่อไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตตนเอง แสดงถึงความสัมพันธ์ของคนกับอำนาจเหนือธรรมชาติได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันหลาย ๆ หมู่บ้าน

พิธีบนบานอาจทำเป็นรายบุคคล หรือเป็นกลุ่มก็ได้ตามความต้องการ กล่าวคือ ถ้าใครมีเรื่องทุกข์ใจหรือร้อนใจก็จะไปทำพิธีในดอนปู่ตา โดยอ้อนวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายช่วยเหลือหรืออาจจะบอกกล่าวเฒ่าจ๋้าให้เป็นผู้กระทำพิธีแทนก็ได้ พิธีบนบานนี้ชาวบ้านเรียกว่า “การบ๋า” เมื่อสิ่งที่เราขอไว้ได้ตามที่ขอไว้ ผู้ที่ขอหรือบ๋าจะต้องมาทำพิธีอีก

ครั้ง เรียกว่า “การปลง” โดยเชิญเฒ่าจ๋ามาทำพิธีให้ หากมีคนใดได้สิ่งที่ขอกับปู่ตาแล้ว ไม่ไปทำพิธีปลงบ่า อาจเจ็บป่วยหรือมีอันตราย ถึงชีวิตได้ (พิมพ์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

สรุปประโยชน์ที่ชาวบ้านหนองโนได้รับจากปู่ตา

คอนปู่ตาของบ้านหนองโน มีเนื้อที่ประมาณ 7 ไร่ บริเวณด้านหลังอนามัยบ้านหนองโน สร้างขึ้นเมื่อมาตั้งหมู่บ้านหนองโน เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านให้ความศรัทธา เคารพบูชา โดยมีผู้ดูแลคอนปู่ตาและคนที่ นำทำพิธีเรียกว่า “จะจ๋า” โดยหมู่บ้านหนองโนมีจะจ๋าทั้งหมด 6 คน จะจ๋าทิ้ง 6 คน ที่ได้รับการคัดเลือกจากชาวบ้าน จะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต ใจกว้าง ใจ และจิตใจ มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมสามารถ ท่องคาถาต่าง ๆ ได้มีความรับผิดชอบ และเสียสละ ต่อส่วนรวม

ศาลปู่ตาตั้งอยู่ใต้ต้นก้ามปูขนาดใหญ่ ขนาด 6 คน โอบ ด้านทิศตะวันตกของคอนปู่ตา ซึ่งเป็นด้านติดกับหมู่บ้าน บริเวณศาลปู่ตา มีการลาดพื้นด้วยปูนซีเมนต์ เพื่ออำนวยความสะดวกต่อการทำความสะอาด มีศาลปู่ตาปลูกไว้ 3 หลัง ขนาด 3x1.50 เมตร มุงสังกะสีสีแดงผ่าของศาลทาสีด้วยสีแดง ภายในศาลปู่ตา ออกแบบเป็นสองชั้น ชั้นแรกเป็นพื้นที่กว้างเกือบทั้งหมด วางตุ๊กตา ช้าง ม้า วัว ควาย รูปปั้น เทพธิดานางรำ เครื่องเช่นสังวเอย ชั้นที่สองใช้วางจานหรือพานดอกไม้ (ขันธ 5) และเครื่องบูชา

บริเวณด้านนอกทางด้านขวาของศาล มีศาลาขนาด 6x6 เมตร สร้างไว้เพื่อเก็บวัสดุอุปกรณ์ในการประกอบพิธีรวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ในการทำความสะดวก ด้านหน้าระหว่างศาลปู่ตาทั้งสองหลังมีขอนไม้ขนาดใหญ่บนแท่นทาสีด้วยสีแดงปูผ้าสี บริเวณลานปูนมีม้าหินอ่อนตั้งอยู่สองชุด มีการต่อไฟฟ้าและน้ำประปาบริเวณศาลปู่ตา เพื่อให้ประโยชน์ในการประกอบพิธีกรรม ข้างทางเดินเข้าไปสู่ศาลมีรูปปั้นช้าง เสือ กวาง ตั้งไว้เป็นอนุสรณ์ว่าแต่ก่อนป่าเคยมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยสัตว์พวกนี้อยู่ รอบคอนปู่ตาสร้างกำแพงกำหนดขอบเขตอย่างชัดเจนทรัพยากรและผลิตผลจากป่าคอนปู่ตาบ้านหนองโน พบว่ามีสภาพใกล้เคียงกันกับป่าคอนปู่ตาอื่น ๆ เนื่องจากคอนปู่ตาเป็นเขตพื้นที่หวงห้ามที่มีปรากฏอยู่ในภูมิภาคอีสาน แทบทุกหมู่บ้านชาวบ้านตระหนักว่าพื้นที่คอนปู่ตาเป็นพื้นที่ป่าชุมชนซึ่งชาวบ้านหนองโนทุกคนเป็นเจ้าของต้องรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยมีกฎกติกากำหนดไว้ อีกทั้งมีความเชื่อว่าเป็นสถานที่สิ่งสถิตของผีปู่ตาจึงไม่มีใครเข้าไปใช้ประโยชน์เมื่อไม่จำเป็น

ทรัพยากรและผลิตผลจากป่าคอนปู่ตาทุกพื้นที่ที่ศึกษานั้น พบว่ามีสภาพใกล้เคียงกัน ความอุดมสมบูรณ์ของต้นไม้ขนาดใหญ่ ป่าจิก เต็ง รัง ชาวบ้านตระหนักว่าพื้นที่คอนปู่ตาเป็น

พื้นที่ป่าชุมชนซึ่งชาวบ้านหนองโนทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกันต้องรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยมีกฎกติกาการกำหนดไว้อีกทั้งมีความเชื่อว่าเป็นสถานที่สิงสถิตของผีปู่ตา จึงไม่มีใครเข้าไปใช้ประโยชน์เมื่อไม่จำเป็นด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้พื้นที่ป่าดอนปู่ตาบ้านหนองโน เป็นเขตที่มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ดินมีความอุดมสมบูรณ์ และมีความชื้นสูง มีพืชล้มลุก โดยเฉพาะพันธุ์ไม้พื้นที่เมืองขึ้นอย่างหนาแน่น มีเครือหมาน้อย ย่านาง และบริเวณใกล้เคียงมีหนองน้ำอยู่ติดพื้นที่ป่าทั่วทั้งรอบด้าน มีปลา อาศัยอยู่มาก เช่น ปลาชนิดต่าง ๆ กบ เขียด เต่า เป็นต้น สัตว์อื่น ๆ เช่น นก ไก่ป่า แย้ กิ้งก่า หรือแม้แต่กระทั่งงูชนิดต่าง ๆ ก็พบได้ไม่ยาก

ป่าดอนปู่ตาเป็นแหล่งอาหารและสมุนไพร

ในดอนปู่ตาของบ้านหนองโนมีทรัพยากรธรรมชาติซึ่งสามารถใช้ประโยชน์ได้ กล่าวคือ

- เห็ดชนิดต่าง ๆ มีเห็ดปลวก เห็ดผึ้ง เห็ดละโงก เห็ดเผาะ เห็ดโค ฯลฯ
- พืชสมุนไพร มี สมอ มะกอก สะเดา กะบก ข่อย ตะโก พลับ ฯลฯ
- ผลไม้ เช่น มะขามป้อม หมากกะบก สมอ มะยม มะม่วงป่า ค้อ ฯลฯ
- ประเภทผัก มีสะเดา ตั้ว ดอกกระเจียว หวายป่า หน่อไม้ กระโดน มะกอก ฯลฯ
- สัตว์ป่า เช่น นกชนิดต่าง ๆ ไก่ป่า แย้ กิ้งก่า งู หนู พังพอน ฯลฯ
- ต้นไม้ต่าง ๆ เช่น ไม้กะบก ไม้แดง ไม้เต็งรัง ไม้จิก ไม้หาด ไม้ประดู่ ไม้ตะแบก ไม้ฉำฉา ไม้ยาง มะค่า ไม้คูณ เสดา ไม้ไผ่ชนิดต่าง ๆ เป็นต้น
- แมลงชนิดต่าง ๆ เช่น กูดจี แมงแครง กิณูน ไช้แมคแดง รังผึ้ง แมงตับเต่า จักจั่น ตั๊กแตน แมงกิ้งกอน แมงมัน เป็นต้น
- พืชชนิดอื่นที่ใช้ได้ทั้งเป็นอาหารและยา เช่น กระจาย จิง ข่า เพือก มัน เถาวัลย์ ชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

สรุปความคงอยู่ป่าชาวบ้านหนองโน

การสืบทอดตำแหน่งของชะง้าในชุมชนบ้านหนองโนส่งผลให้ป่าคงอยู่เพราะการมีชะง้าซึ่งมีคุณสมบัติดังนี้

ชะง้า โดยทั่วไปนั้นมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง กล่าวคือ บางชุมชนกำหนดว่าต้องเป็นเพศชายเท่านั้น ในขณะที่บางชุมชนไม่กำหนดเพศขึ้นอยู่กับว่าแต่เดิมใครเป็นชะง้า และเมื่อเสียชีวิตลงผู้เป็นบุตรต้องสืบทอดตำแหน่งทันที และบุตรนั้น อาจเป็นได้ทั้งชายและหญิง แต่บางชุมชนมีพิธีการเป็นข้อกำหนดเฉพาะว่าเมื่อผู้เป็นชะง้าสิ้นชีวิตลง ผีปู่ตาจะเลือกใครก็ได้

ในชุมชนนั้นขึ้นมาเป็นเผ่าเจ้าโดยวิธีการต่าง ๆ เป็นต้นว่า อาจเข้าฝันใครคนใดคนหนึ่งหรือหลายคนให้มาก กระทำพิธีต่อหน้าศาลปู่ตา เช่น การเลี้ยงไม้คานแข่งขันกัน ซึ่งจะจำของชาวบ้านหนองโนมีพฤติกรรมปฏิบัติตนเองดังนี้

ลักษณะพฤติกรรมของจะจำ คือ ต้องไปศาลปู่ตาอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ต้องทำความสะอาดและบริเวณศาลโดยรอบ ต้องเป็นสื่อกลางในการติดต่อผีปู่ตากับชาวบ้านที่มารับความช่วยเหลือ ต้องให้ความเสมอภาคและเป็นธรรมกับชาวบ้านหนองโนทุกคน ต้องเป็นตัวอย่างให้ชาวบ้านนับถือ พร้อมทั้งยินดีที่จะช่วยเหลืองานต่าง ๆ ของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนต้องช่วยทำงานในวัดอีกด้วย

ด้วยเหตุที่จะจำเป็นตำแหน่งที่ชาวบ้านให้ความเคารพศรัทธา เช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้านและกำนัน ในหมู่บ้านหนองโนบทบาทพฤติกรรมของจะจำจะมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของผู้คนมากกว่าผู้ใหญ่บ้านและกำนัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะจะจำมีความผูกพันใกล้ชิดกับวิถีการดำรงชีวิต ของบุคคลในชุมชนที่มีเงื่อนไขอยู่กับความเชื่อศรัทธาเป็นพื้นฐานนั่นเอง

หน้าที่ภารกิจของจะจำ ต้องเป็นตัวแทนติดต่อสื่อสารระหว่างผีปู่ตากับชาวบ้านในทุกกรณีเป็นต้นว่า หากมีใครในหมู่บ้านเจ็บป่วย จะจำจะทำหน้าที่บนบานกับปู่ตา ให้ช่วยดูแลรักษาผู้ป่วยให้หายป่วย หรือในกรณีที่ชาวบ้านคนใดกระทำความผิดที่แสดง การลบหลู่ป่าดอนปู่ตา และผีปู่ตา ถูกปู่ตาลงโทษให้เจ็บป่วย หรือมีการต่าง ๆ จะจำต้องพาผู้ป่วยนั้นไปทำพิธีขอขมาต่อปู่ตา จะจำ เป็นผู้ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในเขตดอนปู่ตาทุกชนิด ทั้งพืชพันธุ์ผลัดผลป่า, ต้นไม้ สัตว์ทุกประเภท ที่อาศัยในป่าดอนปู่ตา ซึ่งถ้าผู้ใดในหมู่บ้านต้องการจะใช้ทรัพยากรดังกล่าวต้องมาบอกกล่าวจะจำ และขอจากที่ประชุมชาวบ้าน จากนั้นจะจำจะพาไปทำพิธีขอจากปู่ตา

นอกจากภาระหน้าที่ที่ต้องทำเป็นประจำทุกปี ในการพาชาวบ้านไปเลี้ยงศาลปู่ตาแล้ว ถ้ามีกรณีบุคคลต้องการที่จะบนบาน จะจำต้องพาไปทำพิธีไม่เพียงแต่เท่านั้นจะจำยังต้องทำพิธีติดต่อระหว่างชาวบ้านกับผีปู่ตาในการทำพิธีครอบครุ รักษาผู้ป่วย หรือทำพิธีกรรมเกี่ยวกับไสยศาสตร์ เป็นต้น (พิมพ์ แก้วสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

พิธีเลี้ยงปู่ตา กำหนดทำในเช้าวันพุธ ทำตลอดทั้งปี ผู้นำทำพิธีคือจะจำของหมู่บ้านผลัดเปลี่ยนกัน ถ้าเป็นพิธีเลี้ยงปู่ตาของหมู่บ้าน ชาวบ้านจะมาร่วมพิธีทุกครัวเรือน

การปลงหรือการบำ เมื่อชาวบ้านต้องการให้เกิดความสำเร็จกับบุตรหลาน หรือต้องการให้ตนเองและครอบครัวพ้นจากความทุกข์ ก็จะทำพิธีบักกับปู่ตาเพื่อขอให้ปู่ตาลดบันดาลให้ประสบความสำเร็จมีชีวิตที่ดีขึ้น

ความเชื่อ ความเกรงกลัว และความเคารพในปู่ตา ฝังลึกในจิตใจของคนในหมู่บ้าน ตั้งแต่ผู้สูงอายุ ลงจนถึงเด็กที่มีความเคารพต่อปู่ตา สังเกตได้จากการประพฤติปฏิบัติ เช่น เมื่อมีการทำพิธีเลี้ยงปู่ตาชาวบ้านจะร่วมกันทำทั้งหมู่บ้าน หรือผ่านหน้าคอนปู่ตาต้องทำความเคารพ เช่นการบิเบตเตรถ การหยุดรถลงไปคารวะ เป็นต้น

วัฒนธรรมของชาวบ้านหนองโนได้ถูกปลูกฝัง ให้มีความคิดเห็นตรงกันว่า ปู่ตาเป็นพ่อแม่ของทุกคน การกระทำงานต้องบอกให้ท่านรู้ เหมือนกับว่า ปู่ตามีชีวิต และร่วมกันร่วมงาน กับชาวบ้านทุกคน (ชาติ คำสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

สรุป ผลการวิจัยเรื่องนี้พบว่าสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านหนองโนมีความเชื่ออำนาจผีปู่ตายังคงดำรงอยู่เพราะมีตัวแทนเรียก ขะจ้ำ ที่เป็นผู้สูงอายุในชุมชนที่ทุกคนให้ความเคารพศรัทธา ไม่มีเงินเดือนแต่อุทิศตนเพื่อชุมชนหนองโนมาตั้งแต่ตั้งชุมชนยุคแรกมาจนถึงปัจจุบัน บุคลิกภาพ และคุณลักษณะของขะจ้ำ จะต้องเป็นที่น่าเคารพนับถือของคนในหมู่บ้านประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ใจกว้าง สุขุมรอบคอบ มีความอ่อนน้อมตลอดจนไม่ดื่มสุราจนเสียบุคลิก ไม่ประพฤติผิดศีลธรรม มีคุณธรรม มีความรู้เรื่องไสยศาสตร์ ไม่กลัวผีสงสาร รู้เรื่องพิธีกรรม สวดมนต์ ประเพณศาถาอาถมได้ และสามารถติดต่อกับผีปู่ตาได้ (ชาติ คำสิงห์. 2552 : สัมภาษณ์)

เนื่องจากกะจ้ำเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับคอนปู่ตา และสถานที่คอนปู่ตา ดังนั้นในการคัดเลือกให้ได้มาซึ่งผู้ที่จะดำรงตำแหน่งขะจ้ำ จึงจำเป็นต้องคัดเลือกโดยพิจารณาถึงคุณสมบัติเป็นสำคัญ กล่าวคือ เป็นผู้เฒ่าเฒ่าทั้งกาย วาจา ใจ ผ่านการบวชมาแล้ว 1 พรรษา เป็นอย่างน้อย ไม่เคยมีประวัติเสียหายที่ร้ายแรง เช่น ฆ่าคน ลักทรัพย์ ดิดคุก หรือเป็นโจรมาก่อน แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้เป็นข้อจำกัดเสมอไป เพราะบางคนอาจจะกลับตัวกลับใจเป็นคนดีก็ได้แต่โดยส่วนมาก มักเป็นบุคคลที่มีประวัติอันดีงาม เป็นบุคคลที่ยึดมั่นในศาสนา มีคุณธรรมเที่ยงธรรมเพราะส่วนใหญ่ผู้ที่เป็นกะจ้ำมักจะเป็นผู้ที่ดิดสินคหิความภายในหมู่บ้านช่วยกันกับผู้นำหมู่บ้านด้วย ดังนั้น ผู้ที่เป็นขะจ้ำ จึงต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ รับผิดชอบ และเสียสละต่อส่วนรวม ไม่เป็นคนที่ดีดอบายมุข ทั้งยังต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจเอื้ออารี มีเมตตาอีกด้วย

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

แบบสัมภาษณ์

ภาคผนวก ก.

แบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 1

1. ชื่อ.....สกุล.....อายุ.....ปี

บ้านเลขที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ประวัติ.....

2. ประเด็นคำถาม

2.1 บ้านหนองโนและดอนปู่ตามีประวัติการก่อตั้งเกี่ยวข้องกับใคร

2.2 ปู่ตาบ้านหนองโนมีบทบาทเกี่ยวข้องกับชาวบ้านหนองโนอย่างไร

2.3 สิ่งใดทำให้ความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ตาคงอยู่และเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

2.4 การสืบทอดอำนาจผีปู่ตาบ้านหนองโนมีลักษณะพิเศษอย่างไร

2.5 ชาวบ้านหนองโนมองปู่ตาหมายถึงอะไร

ภาคผนวก ข.
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

1. นายเคน พระโคตร อยู่บ้านเลขที่ 65 หมู่ 1 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมวิจัยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 15 ตุลาคม 2552
2. นายเคน แก้วอาสา อยู่บ้านเลขที่ 110 หมู่ 8 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมวิจัยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 15 ตุลาคม 2552
3. นายบุตรสา ไบบัง อยู่บ้านเลขที่ 5 หมู่ 1 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมวิจัยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 22 ตุลาคม 2552
4. นายสงค์ แก้วสิงห์ อยู่บ้านเลขที่ 36 หมู่ 1 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมวิจัยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 22 ตุลาคม 2552
5. นายพิมพ์ แก้วสิงห์ อยู่บ้านเลขที่ 80 หมู่ 1 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมวิจัยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552
6. นายชาติ คำสิงห์ อยู่บ้านเลขที่ 95 หมู่ 1 บ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ให้สัมภาษณ์ทีมวิจัยโรงเรียนบ้านหนองโน วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552

ภาคผนวก ค
รายงานการเงิน

รายงานการเงิน

สัญญาเลขที่ ยวจ

5240012

ข้าพเจ้า นางวราภรณ์ ไสโสภ

ตำแหน่ง ครู ชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านหนองโนอีคำ

ขอรับรองว่าได้ใช้จ่ายเงินในการดำเนินโครงการไปยานางชาวบ้านหนองโน

จำนวน 15,000 บาท (หนึ่งหมื่นห้าพันบาทถ้วน)

กิจกรรม (ตามแผนการดำเนินงาน)	รายละเอียดค่าใช้จ่าย	จำนวน (บาท)	
		กลุ่มที่ 1 งบวิจัย นักเรียน	กลุ่มที่ 2 งบสนับสนุน ครู/ที่ปรึกษา
1. ขึ้นเก็บรวบรวมข้อมูล	ค่าน้ำมัน,ค่าอาหาร,ถ่ายรูป,ของขวัญ, ถ่ายเอกสาร	4,000.00	
2. จัดเวทีเสวนา,ทำ เอกสาร	ค่าอาหาร,ค่าพิมพ์งาน,ปรินงาน,ค่า เดินทาง ฯลฯ	6,000.00	1,500
ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ	ค่าหมึกพิมพ์,โทรศัพท์,เช่ารูปเล่ม ,Ingiet ฯลฯ	2,000.00	1,500
รวม		12,000.00	3,000.00
รวมทั้งหมด		15,000.00	

นายพีระ แสนพินิจ

ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองโนอีคำ